

свої ресурси для фантазії. Вона витрачає свою енергію на побіжні цілі. Почуття Зини стали холоднішими, її кров не досягає усіх глибин душі, вона у відчаї, тому життя у мріях постало приємнішим, аніж сама реальність. Ці маленькі вогники спалюють душу дівчини. Душа псюхе починає обдурювати саму себе: вона живе у полум'ї фантазії, а у ньому усі мрії видаються здійсненими. Дівчинка із сірниками розпалює іскорки одну за одною. Кожна фантазія згоряє, а героїня, як і раніше, залишається на морозі. При запалюванні третього вогника, постає новорічна ялинка, мить, коли щось нове повинно відбутися. Але у випадку Зини та дівчинки із казки ця фікція прикриває собою реальність, довгождане очікуване не збувається, в духовній сфері відбулась деградація особистості Зини, вона не захотіла жити творчим життям, не повірила в творчу міць щоденної праці, в працю, що визволяє.

Отже, Зина у своєму житті шукала незвичайного й неправдоподібного, так і не знайшла можливості для самоствердження. Застосувавши міфологію як інструмент пізнання, як символічне вираження глибинних психічних процесів, ми проаналізували й інтерпретували підсвідомі аспекти та душевні переживання головної героїні роману В. Домонтовича "Дівчинка з ведмедиком".

Література

1. Государев Н. А. Треугольный человек. – М.: Мол. гвардия, 1991. 270с.
2. Домонтович В. Дівчина з ведмедиком. – К. Критика. 2000. – 412с.
3. Естес Кларісса. Жінка з вовками – "Софія" ИД "Геліос" – 2001.
4. Юнг К.Г. Психологія несвідомого. – М.: Вид. АСТ, "Канон+", 2001.- 400с.

*Ірина Слив`яна
наук. керівник – доц. Г.Д. Панчук*

СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ ПРІЗВИЩ РОМАНІВ І.БАГРЯНОГО "САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ" ТА "ТИГРОЛОВИ"

Будь-який літературний твір приваблює дослідника – ономаста перш за все тим, що в ньому відбивається "певна загальнономовна ономастична ситуація" [3;80].

Власні імена, виконуючи номінативну та ідентифікативну функцію, служать також і засобом вираження автором свого ставлення до того чи іншого персонажа, виступають своєрідною "характеристикою" героя. Усі антропоніми безпосередньо пов'язані із літературним текстом і виступають у ньому важливим стилістичним засобом.

Антропонімічна система романів І.Багряного "Сад Гетсиманський" та "Тигролови" представлена в основному прізвищами; імен та прізвиць нараховуємо менше.

Аналіз твірних основ прізвищ у романах І.Багряного проводимо за такою схемою:

- 1.Прізвища, утворені від антропонімів.
- 2.Прізвища, утворені від апелятивно – антропонімних назв.
- 3.Прізвища, утворені від апелятивних означень особи.

Певну частину прізвищ, з огляду на труднощі встановлення їх лексичної бази, кваліфікуватимемо як найменування з подвійною мотивацією.

1.Антропоніми в основах прізвищ романів І.Багряного

Базою для утворення прізвищ виступають як слов'янські автохтонні особові імена, так і християнські імена.

А. Прізвища, утворені від слов'янських автохтонних імен: *Нечаєва* < Нечай.

Б. Прізвища, утворені від християнських (чоловічих чи жіночих) імен становлять такі структурні моделі:

Повне офіційне ім'я + патронімний чи посесивний формант: Арсень – єв, Барбар – ов, Іван – енко, Лазар – енко, Кулин – ич, Льв – ов, Мокій – енко, Охрім – енко, Павл – юк, Петр – ов, Прокоп – ович, Сергей -ев, Фрол – ов.

В основах прізвищ, вжитих І.Багряним у його романах, виділяємо такі словотвірні варіанти імен:

- а) усчені імена;
- б) усчено – суфіксальні імена;
- в) суфіксальні імена.

А. **Усчені імена.** В романах знаходимо лише одне прізвище, утворене від основи усченого варіанту особового імені, яка виникла в результаті афери [4; 71] :

Фрей: *Фрей* < Онуфрей.

Б. **Усічено – суфіксальні варіанти імен**, які виникли в результаті апокопи [4; 57] спостерігаємо в прізвищах: Дахно < Данило (або Дарій), Іщук < Ісько < Ілля, Маневич < Маня < Марія (або від давньослов'янського Маниславъ); основи утворені шляхом синкопи [6; 538], присутні у прізвищах: Тищенко < Тишко < Тимофій, Юровський < Юрій.

В. **Суфіксальний варіант імені** спостерігаємо в основі прізвища Васильченко: Василько < Васильченко.

Відапелятивні імена в основах прізвищ романів І.Багряного.

А. Прізвища, в основах яких відображені назви знарядь праці, предмети повсякденного вжитку та їх частини: Бунчук, Жгут.

Б. Прізвища, в основах яких відображені назви звірів, птахів, риб, комах: Орлов, Сірко, Сокіл, Судаков.

В. Прізвища, в яких відображені назви рослин, їх частин та плодів: Дубенко, Чернуха (пор. чернушка – "рослина", – Грн., IV, с.458 або від давньо-слов'янського Чернислав), Ягельський (пор. ягель – "кущистий, сірувато-білий лишайник; оленячий мох", – СУМ, IX, с.622).

Г. Прізвища, в основах яких відображені назви видів їжі, продуктів харчування: Галушко.

Д. Прізвища, в основах яких відображені назви явищ природи: Мороз.

Е. Прізвища, в основах яких відображені родинні стосунки: Дядоров.

2. Прізвища, утворені від апелятивно – антропонічних назв.

У романах "Сад Гетсиманський" та "Тигролови" зустрічаємо чимало прізвищ, в основах яких відображені апелятивно – антропонічні найменування особи:

А. Прізвища, в основах яких відображені назви за характерними особливостями зовнішності людини: Великін, Головченко, Грязнов, Криворучко, Руденко, Рябий, Хорошун.

Б. Прізвища, в основах яких відображені назви за особливостями характеру, поведінки людини, її інтелектуальним рівнем: Виставкін, Гордий, Ігров, Многогіршний, Пересада (пор. пересада – "діал.: перебільшення", – ВТС СУМ, с.743), Потаюк, Халтурін.

В. Прізвища, в основах яких відображені назви за особливостями слуху чи дару мови: Гарькавенко.

3. Апелятивні назви часто зустрічаються в основах прізвищ. У аналізованих романах є велика кількість власних назв, в основах яких лежать апелятиви:

А. Прізвища, утворені від назв осіб за професією чи заняттям: Донець (пор. донець – "козак з Дону", – Грн. I, с.421), Мельник, Рибалко, Свистун, Чумак (пор. чумак – "на Україні в XV – XIX ст. – візник і торговець, який перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу", – СУМ, XI, с.382), Шклярчук.

Б. Прізвища, утворені від назв осіб за місцем походження чи проживання: Зарудний, Засулич, Копаев (пор. Копай Вн.) або від назви заняття (пор. копати), Краснояружський (пор. Красний Яр Харк. (пор. яруга – "глибокий, великий яр", – СУМ, XI, с.651)), Медвин (пор. Медвин Кв.), Петровський (пор. Петровське Вн., Вр., Днп.), Приходько, Чкалов (пор. Чкалове Днп.).

В. Прізвища, що походять від назв осіб за етнічною приналежністю: Бойко, Литвинов, Ляшенко, Печенізький (пор. печеніги – "тюркські племена, які у VIII – IX ст. кочували між Волгою та Уралом, а в середині IX ст. переселились у Причорноморські степи", печенізький – "прикм. до печеніги", – ВТС СУМ, с.757).

Знаходимо у романах також прізвища із непрозорою основою:

Маракуша, Прокуда, Сафигін; наявні прізвища іншомовного походження: Георгіані (груз.), Какасян, Карапет'ян, Саркісян, Узун'ян (вірм.), Кім – Гі – Сун (корейс.), Металіді (грец.), Розін (рос.), Шумахер (нім.).

Отже, більшість прізвищ (22), вжитих І.Багряним у романах "Сад гетсиманський" та "Тигролови" утворені від антропонімів, вагому групу становлять власні назви, утворені від апелятивних означень особи (18) та від апелятивно-антропонічних назв (15). Знаходимо у творах і прізвища іншомовного походження (11) та прізвища в основах яких лежать відапелятивні імена чи пізніші прізвиська (12), а також три прізвища із непрозорою основою.

Для словотвірно – структурного аналізу прізвищ романів І.Багряного ми поділяємо їх на дві групи:

Прізвища, утворені лексико-семантичним способом.

Прізвища, утворені афіксальним способом.

В межах цих двох груп ми виділятимемо підгрупи.

1.Прізвища, утворені лексико-семантичним способом.

Лексико-семантичний або семантичний спосіб словотворення – один із найважливіших способів утворення онімів. Суть його полягає в наданні словам нових лексичних значень.[5; 27].

У романах І.Багряного прізвища, утворені лексико-семантичним способом, становлять близько 17%. Їх ми поділяємо на групи:

А. Прізвища, утворені від антропонімів.

Б. Прізвища, утворені від антропонімно- апелятивних назв.

В. Прізвища, утворені від апелятивних означень особи.

А. Прізвища, утворені від антропонімів репрезентуються іменуваннями, які є тотожними із слов"янськими відапелятивними іменами, що співвідносяться:

а) із фауною: Сірко, Сокіл;

б) із назвами речей: Бунчук, Жгут;

в) із явищами природи: Мороз.

Наявні в романах прізвища, мотивовані антропонімами: Дахно (< Данило або Дарій), Фрей (< Онуфрей).

Б.Прізвища, утворені від антропонімно-апелятивних найменувань у семантичному плані охоплюють лексику на позначення назв осіб за зовнішніми чи внутрішніми особливостями. Ми виділяємо прізвища співвідносні із:

а) іменниками – апелятивами: Пересада, Хорошун;

б) похідними та непохідними якісними та відносними прикметниками: Гордий, Многогрішний, Рябий.

В.Прізвища, утворені від апелятивних означень особи є тотожними із :

а) назвою особи за професією чи заняттям: Донець, Мельник, Свистун, Чумак;

б) назвою особи за місцем походження, проживання чи етнічною приналежністю: Бойко, Зарудний, Медвин, Петровський, Печенізький, Приходько, Чкалов.

Інший спосіб утворення прізвищ – **афіксальний** – є найбільш поширеним та продуктивним в усіх слов"янських мовах. Суть його полягає у поєднанні афіксів із коренем або похідною твірною основою за певними словотвірними моделями, правилами, що діють у даній мові [5, 128]. Прізвища можуть утворюватися за допомогою різноманітних суфіксів:

а) патронімічних: – ич, – ович, – евич;

б) посесивно- патронімічних: – ів (-ів, -ов), – ин (-ін);

в) поліфункціональних: – ук (-"ук), – чук, – енко, -ко, -ськ (- зьк, -ськ), – уха (-уша) та ін.

У своїх романах І.Багряний вживає прізвища із різними суфіксами:

Прізвища із патронімічними формантами:

-ич, – ович, – евич: Засулич, Кулинич, Маневич, Прокопович.

Прізвища із посесивно – патронімічними формантами:

а) моделі із суфіксами – ів(-ів, – ов) представлені прізвищами, утвореними від:

- християнських (чоловічих та жіночих) та слов"янських автохтонних імен: Арсеньєв, Барбаров, Іванов, Львов, Нечаєва, Петров, Сергєєв, Фролов;

- апелятивно – антропонімних та відапелятивних імен і прізвицьк: Грязнов, Дядоров, Ігров, Орлов, Судаков;

- апелятивних означень особи: Копаєв, Литвинов.

б) моделі із суфіксом – ин (-ін): Великін, Виставкін, Сафигін, Халтурін.

Прізвища із поліфункціональними формантами:

а)суфікс – енко поєднується із :

- різними структурними варіантами християнських чоловічих імен: Васильченко, Іваненко, Лазаренко, Мокієнко, Охріменко, Тищенко;

- відапелятивними іменами: Дубенко;

-апелятивно-антропонімічними означеннями особи: Гарькавенко, Головченко, Руденко;

- апелятивними назвами : Ляшенко.

б) моделі із суфіксом – ук, (-чук): Іщук, Павлюк, Потаюк, Шклярук.

в) моделі із суфіксом – ко: Галушко, Рибалко.

Вживає у своїх романах І.Багряний прізвища із іншими поліфункціональними формантами:

-ськ: Краснояружський, Юровський, Ягельський;
-уха (- уша): Маракуша, Чернуха тощо.

Отже, в антропонімійній системі романів І.Багряного домінують прізвища афіксального способу творення (46). Найбільш продуктивними є суфікси – ів (-ів, -ов) та -енко. Серед прізвищ семантичного способу творення найбільшу групу становлять власні назви, утворені від апелювативних означень особи.

Список скорочень:

ВТС СУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад. І голов. Ред. В.Т.Бусел. – К.; ІРПНЬ: ВТФ "ПЕРУН", 2001. – 1440с.

Грн. – Словник української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу

Борис Грінченко. – Київ, 1907 – 1909. – Т.І – IV.

СУМ – Словник української мови в 11 томах. – Київ: Наукова думка, 1980.

Література

1. Багряний І.П. Сад гетсиманський. – К.: Дніпро, 1992. – 528 с.
2. Багряний І.П. Тигролови: Роман; Огненне коло: Повесть. – К: Укр. письменник, 1996. – 350 с.
2. Карпенко Ю.А. Пушкинский ономастикон: " Повести Белкина" // Русское языкознание . – К., 1981. – Вып.2.
4. Літературознавчий словник – довідник / Р.Т. Гром"як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
6. Словотвір сучасної української літературної мови. – К., 1979. – 403 с.
7. 6."Українська мова" Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В.М., Татаренко О.О. (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: "Укр.енциклопедія", 2000.- 752 с.:іл.
8. Українська РСР: Адміністративно – територіальний устрій: на 1 січня 1987р.
9. (Відп. ред.: Кирненко В.І., Стадник В.І. ; Упоряд.: Гриню П.М., Сидорін А.Я.К.: Голов. ред.УРЕ. – 1987. – 504 с. – (В опр.).

*Наталя Соловій
наук.керівник – доц. В.Л. Гижий*

ЗАСУДЖЕННЯ КОМПЛЕКСУ "НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШОВАРТОСТІ" В П'ЄСІ М.КУЛІША "МИНА МАЗАЛО"

"Все, що я пишу тут, як і в більшості своїх оповідань, пишу про себе. Все добре і все погане, все високе і все брудне, все брехливе і все правдиве – все це належить мені, все це моє. Не я перший і я останній чиню так. Той, хто починає писати про інших, не зрозумівши самого себе, приречений на поразку" [11; 94]. Ці слова Ю.Щербака могли б послужити епіграфом до інтерпретації творчості українського драматурга – Миколи Куліша.

В сучасному науковому контексті назріла необхідність повести мову про національну специфіку української літератури, яка визначається оригінальністю, самобутністю та неповторністю культурної ідентичності українського народу. Впродовж попереднього періоду радянської ідеократії все, що свідчило про національну своєрідність українця, намагалися викоринити, нівелювати, замінити фальшивими гаслами всезагального пролетарського інтернаціоналізму.

Протягом століть Україна йшла не своїм шляхом. Як влучно висловився Василь Стус, сміялася "божевільна Україна у смертнім леті на чужім крилі" [9; 162]. В умовах утисків, переслідувань, при пильній і невсипущій цензурі національна література не могла розвиватися за об'єктивними законами внутрішньої динаміки – вона була скована залізними лещатами системи, яка не терпіла свободи духу, творчої фантазії, вільного незалежного слова. Шлях її був тяжкий та страдницький.

Ще Дідро підкреслював: "У поневоленого народу все вироджується. Доводиться принижуватись у тоні і в рухах, щоб позбавити правду її ваги і вражаючої сили. Від цього поети перетворюються на блазнів при королівських дворах. До них ставляться з такою зневагою, що їм дозволяють вільно висловлювати свої погляди. Або, якщо це вам більше до вподоби, поети нагадують злочинців, яких притягують до суду і які тільки тому здобувають виправдання, що спромоглися удати з себе божевільних" [1; 162]. Однак Микола Куліш не став блазнем.

За стильовою манерою Микола Куліш – реаліст. Він детально обсервував навколишню дійсність. Але під тиском офіційних органів, прорадянських критиків, цензорів і рецензентів